

Iryna Kuchma
EIFL

Polityka i strategie otwartego dostępu. Zalecenia dla twórców polityk uczelnianych

Streszczenie: *Celem artykułu jest promowanie edukacji i badań, które obecnie są prowadzone w ramach rozwijających się ruchów społecznych, takich jak: otwarty dostęp do wiedzy, otwarte dane surowe, otwarta edukacja, otwarta nauka czy otwarte innowacje. Autorka stara się przedstawić, jaką politykę i jakie strategie stosuje się na świecie i jakie korzyści z nich wynikają dla instytucji, które je wdrażają. Przytacza zalecenia, które mogą wspomóc osoby działające na rzecz otwartości.*

Słowa kluczowe: *open access, otwarty dostęp do wiedzy*

Nowe formy otwartego dostępu (*open access*) do zasobów zmieniają sposób uczenia oraz zdobywania informacji i powinny być stosowane na uniwersytetach i w instytutach badawczych. Ze strony rządów, fundatorów i środowiska naukowego wzrasta zainteresowanie otwartością i poszukiwaniem nowych dróg do prowadzenia czy rozpowszechniania badań. Odpowiedzią na to zainteresowanie są nowe działania i procesy badawcze, które mogą funkcjonować jedynie w otwartym, współpracującym środowisku. Rozpowszechnianie wyników badań i materiałów edukacyjnych bez opłat, barier prawnych czy technicznych przynosi znaczące korzyści ekonomiczne, społeczne i edukacyjne. Rozwijające się technologicznie środowisko komunikacji naukowej oferuje głównym zainteresowanym następujące możliwości:

- **Badacze:** dzięki otwarciu praca badaczy jest bardziej dostrzegana, zwiększa się jej wykorzystanie i wpływ.
- **Nauczyciele:** na całym świecie przygotowują ogromne ilości zasobów edukacyjnych dostępnych w Internecie za darmo i dla wszystkich. Tworzą oni świat zasobów wiedzy, do którego każda osoba ma dostęp i może przyczynić się do jego rozwoju. Zasiłają ziarno dla nowych metod pedagogiki, w której nauczyciele i uczniowie tworzą, kształtują i zmieniają wiedzę wspólnie, doskonaląc tym samym swoje umiejętności i pogłębiając wiedzę.
- **Wydawcy:** otwarty dostęp oznacza dla nich zwiększenie czytelnictwa, a co za tym idzie, zwiększenie liczby cytowań, poprawę widoczności oraz wzrost znaczenia firmy. Jeśli wydawca dobrze zorganizuje usługę wydawniczą, znajdzie także drogę do naukowców.
- **Biblioteki:** otwarty dostęp zmienił profil bibliotek akademickich i naukowych — współpracują one z naukowcami i badaczami przy zakładaniu repozytoriów, zarządzaniu danymi i rozwijaniu polityki otwartego dostępu; wraz z wydawcami publikacji naukowych publikują w otwartym dostępie czasopisma i książki; z nauczycielami tworzą otwarte zasoby edukacyjne, zapewniając odpowiednią jakość zawartości cyfrowej, jej wielokrotne użycie i dzielenie się nią.

- **Decydenci i kierownicy badań:** otwarta nauka upubliczniająca badania poszczególnych instytucji zapewnia maksymalne korzyści z inwestycji w badania, a nowe narzędzia wzmacniają prestiż instytucji.

Otwarty dostęp ma na celu usunięcie barier kosztowych i prawnych, które nie pozwalają dzielić się wiedzą. Literatura otwartego dostępu jest elektroniczna, dostępna on-line, darmowa i pozbawiona większości ograniczeń dotyczących praw autorskich wynikających z licencji. Korzystanie z otwartych zasobów umożliwia ocenianie ich przez innych użytkowników, drukowanie, przechowywanie, indeksowanie, rozwój zawodowy, czerpanie dochodów czy wzrost prestiżu. Zasoby otwartego dostępu współdziałają z innymi dodatkowymi usługami związanymi z konwencjonalną literaturą naukową. Otwarty dostęp przynosi zyski naukowcom, instytucjom, narodom i całemu społeczeństwu¹.

Przez „otwarty dostęp” do literatury rozumiemy swobodny dostęp do niej w Internecie, pozwalający każdemu użytkownikowi na czytanie, pobieranie, kopiowanie, rozpowszechnianie, drukowanie, przeszukiwanie lub linkowanie do pełnych tekstów tych artykułów, indeksowania ich, przekazywania ich jako danych do oprogramowania lub korzystania z nich do innych celów zgodnych z prawem, bez finansowych, prawnych czy technicznych barier, innych niż te ściśle związane z dostępem do samego Internetu. Jedynym ograniczeniem jest powielanie i dystrybucja. Prawa autorskie w tym przypadku zabezpieczają autorską kontrolę nad integralnością ich pracy i cytowaniami².

Istnieją dwie uzupełniające się strategie prowadzące do udostępniania literatury naukowej.

I. Czasopisma w otwartym dostępie to czasopisma, do których dostęp nie wymaga od czytelników lub instytucji opłat (np. w postaci opłaty subskrypcyjnej). Użytkownicy mogą czytać, zgrywać, kopiować, rozpowszechniać, drukować, przeszukiwać lub linkować do pełnych tekstów artykułów zawartych w czasopismach. Czasopisma te nie zastrzegają sobie prawnie dostępu do publikowanych materiałów ani ich dalszego użycia. Natomiast wykorzystują prawo autorskie i inne narzędzia do zapewnienia stałego wolnego dostępu do publikowanych artykułów. Dla wydawców takich czasopism otwarty dostęp oznacza zwiększenie czytelnictwa, a co za tym idzie, zwiększenie cytowalności i widoczności zawartości czasopism.

W serwisie Directory of Open Access Journals znajduje się 7026 czasopism naukowych i edukacyjnych w otwartym dostępie (<http://www.doaj.org>³) — są to darmowe, pełne teksty artykułów kontrolowane pod względem jakości. Wśród nich występuje 128 czasopism z Polski i 390 czasopism z państw sąsiadujących (235 z Niemiec, 52 z Czech, 25 ze Słowacji, 26 z Ukrainy, 23 z Litwy, 28 z Rosji i jedno czasopismo z Białorusi).

---

¹ SUBER, P. *Open Access Overview* [on-line]. [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm>.

² *Open access definition from the Budapest Open Access Initiative* [on-line]. [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.soros.org/openaccess/read.shtml>.

³ Wszystkie odesłania do stron internetowych przedstawiają wersję aktualną w dn. 18.10.2011 r.

PLoS ONE (<http://www.plosone.org>) — to interaktywne czasopismo w wolnym dostępie, które umożliwia wzajemną ocenę badań naukowych, głównie medycznych. Dzięki swej otwartości stało się największym czasopismem na świecie (w 2010 r. na jego łamach opublikowano 6749 artykułów)⁴.

II. Repozytoria w otwartym dostępie (repozytoria archiwalne/cyfrowe) zawierają dorobek badawczy — nie tylko recenzowane artykuły, lecz także doktoraty i habilitacje, niepublikowane raporty czy materiały konferencyjne lub warsztatowe, książki, rozdziały i podrozdziały materiały multimedialne i audiowizualne, obiekty edukacyjne, bazy danych, oprogramowanie, patenty itp. Repozytoria mogą być instytucjonalne (uczelniane) lub dziedzinowe. Jeśli takie repozytoria odpowiadają standardom opracowanym w ramach Open Archives Initiative, to ich interoperacyjność tworzy globalną platformę do prowadzenia badań. Wspólny protokół zarządzania danymi pozwala na współdziałanie z innymi aplikacjami sieciowymi i eksplorację danych. Naukowcy i studenci umieszczają wyniki swoich badań w otwartych repozytoriach przez samodzielną archiwizację.

Na liście Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR: <http://www.opendoar.org>) znajduje się 2080 repozytoriów w wolnym dostępie, natomiast w rejestrze Registry of Open Access Repositories (ROAR: <http://roar.eprints.org>) jest ich 2441⁵.

Cytując za instytucjami biorącymi udział w badaniach zatytułowanych *Open Repository Development in Developing and Transition countries*, przeprowadzonymi przez EIFL oraz Biblioteki Uniwersytetu Stanowego w Kansas (przy wsparciu projektu DRIVER oraz Key Perspectives Ltd)⁶, najważniejszą motywacją dla instytucji tworzących repozytoria były: lepsza widoczność w sieci, dostęp do zasobów i zabezpieczenie zasobu. Inne powody to potrzeba oceny swoich badaczy i wydziałów, a także prośby pracowników.

Otwarte repozytoria wzmacniają atuty instytucji naukowych, zapewniając im maksymalny zwrot z inwestycji w badania. Instytucje mogą tak zarządzać otwartymi repozytoriami, by przyspieszyć swój rozwój, repozytoria dostarczają także instytucjom administracyjnego wsparcia. Otwarte repozytoria zwiększają wpływ i wykorzystanie rezultatów badawczych, zapewniając nowe kontakty i partnerów badań. Oprogramowanie używane w repozytoriach jest darmowe i ogólnodostępne, dzięki czemu instytucje mogą zyskać na darmowej obsłudze technicznej. Koszty instalacji i utrzymania są niskie, repozytoria powstają zatem szybko i przynoszą korzyści. Prowadzone są też statystyki, które pokazują globalne zainteresowanie zasobami wiedzy i wagę instytucjonalnych badań.

---

⁴ MORRISON, H. *PLoS ONE: now the world's largest journal?* [on-line]. [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://poeticeconomics.blogspot.com/2011/01/plos-one-now-worlds-largest-journal.html>.

⁵ *The Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting* [on-line]. [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.openarchives.org/OAI/openarchivesprotocol.html>.

⁶ *Open Repository Development in Developing and Transition countries* [on-line]. [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: http://www.eifl.net/cps/sections/services/eifl-oa/oa-news/2010_07_05_report-on-open.

Instytucje naukowe osiągają korzyści z otwartego dostępu dzięki zwiększonej widoczności i obecności w Internecie; przyspieszeniu i poszerzeniu badań; dzięki kompletności zasobu przedstawionego w łatwo dostępnej formie, zapewnieniu narzędzi do efektywnego prowadzenia i oceniania programów badawczych.

Obecnie przeprowadza się liczne badania nad wpływem otwartości na cytowania artykułów, wykazują one na zwiększony wpływ cytatowań⁷. Repozytoria otwarte są także doskonałym sposobem dla badaczy na zaznaczenie swojej obecności i wzmocnienie pozycji w sieci.

Napisany niedawno przez Alinę Swan raport JISC zatytułowany *Modelling scholarly communication options: costs and benefits for universities*⁸ wykazuje, że pojedynczy duży uniwersytet może zyskać rocznie około trzech milionów funtów dzięki otwartości w dzieleniu się wiedzą. Badania dotyczyły stosowania modelu open access w reprezentatywnej grupie uniwersytetów i obliczania kosztów i zysków dla każdego z osobna. Identyfikowano dwie rzeczy: wydatki i zyski dla różnych modeli komunikacji naukowej i wyrażano je ilościowo, to znaczy brano pod uwagę faktyczne wartości powstałe w procesie badawczym i mierzono, jakie skutki ekonomiczne mają poszczególne scenariusze. Wyniki tego modelowania różnią się (np. w zależności od uniwersytetu), jednak we wszystkich przypadkach użycie modelu open access ma potencjał oszczędnościowy.

Otwarte repozytorium może być także użytecznym narzędziem do prowadzenia codziennych badań. Po zgromadzeniu wyników badań w repozytorium naukowcy z poszczególnych wydziałów mogą używać ich jako źródła informacji do paneli promocyjnych czy ekspertyz, ponieważ formalnie i nieformalnie repozytorium jest częścią sieci. Repozytoria mogą zostać podłączone do wewnętrznego systemu zarządzania danymi swojej instytucji (IRMS), np. danymi finansowymi dotyczącymi przychodów z badań, informacjami kadrowymi czy bazą gromadzącą dane o studentach podyplomowych. Bez centralizowania danych organizacji informacje dotyczące wyników badań musiałyby być gromadzone przez kilka indywidualnych wydziałów czy grup badawczych⁹.

Otwarty dostęp zapewnia także darmowy dostęp do wyników światowych badań bez ograniczeń, dla każdego na równych zasadach, wprowadza lokalne badania do współdziałającej sieci wiedzy, zwiększa wpływ lokalnych badań, zapewnia nowe kontakty i

---

⁷ SWAN, A. *The Open Access citation advantage: Studies and results to date. Technical Report, School of Electronics & Computer Science, University of Southampton* [on-line]. [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://eprints.ecs.soton.ac.uk/18516/>.

⁸ SWAN, A. *Modelling Scholarly Communication Options: Costs and benefits for universities. Project Report* [on-line]. [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://ie-repository.jisc.ac.uk/442/>.

⁹ SWAN, A. (red.) *The Briefing Paper written by Wendy White, University of Southampton Library* [on-line]. [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: http://www.openoasis.org/images/stories/briefing_papers/IRs_for_research_management_and_assessment.pdf.

partnerów do badań, a także niweluje izolację między profesjonalistami. Wolny dostęp wzmacnia gospodarkę krajową dzięki tworzeniu silnego i niezależnego narodowego zasobu wiedzy. Jest coraz więcej dowodów na to, że kraje zyskują na otwieraniu dostępu do rezultatów badań, ponieważ inwestycje z budżetu publicznego w badania wpływają na ich rozwój i tym samym szybki zwrot poniesionych nakładów¹⁰. Społeczeństwo także zyskuje, gdyż badania są bardziej wydajne i efektywne, a co za tym idzie, przynoszą większe korzyści nam wszystkim.

Otwarta nauka

Oprócz dostępu do publikacji naukowych ważny jest także otwarty dostęp do surowych danych badawczych. W lutym 2010 r. z inicjatywy Open Knowledge Foundation opublikowano założenia *Panton Principles for Open Data in Science* stwierdzające:

Nauka opiera się na budowaniu, wykorzystywaniu i otwartym krytykowaniu opublikowanej wiedzy naukowej. Aby nauka mogła skutecznie funkcjonować, a społeczeństwo w pełni korzystać z jej dorobku, niezbędne jest otwarte udostępnianie danych naukowych. Przez otwarte dane rozumiemy dane dostępne publicznie w sposób pozwalający każdemu użytkownikowi na pobieranie, kopiowanie, analizę, także komputerową oraz na dowolne wykorzystanie do innych celów bez barier finansowych, prawnych, technicznych innych niż te ściśle związane z dostępem do Internetu. Dane dotyczące opublikowanych badań naukowych powinny być wyraźnie umieszczone w domenie publicznej¹¹.

Według chemika Petera Murray-Rusta, zyski z otwartego dostępu do danych są oczywiste: udostępnianie danych pozwala innym na ocenę i obalenie eksperymentów, prowadzi do nowych naukowych spostrzeżeń, pozwala na nowe odkrycia. „Powszechnym jest, że często wybijamy się, korzystając z pracy naszych kolegów i poprzedników — stajemy na ramionach gigantów” — mówi Pollock z Uniwersytetu Cambridge, współzałożyciel fundacji Open Knowledge Foundation i Mead Fellow in Economics. „W erze cyfrowej, by stworzyć coś nowego, często wykorzystujemy pracę innych, potrzebujemy konkretnie: dostępu do danych i pozwolenia na powtórne ich wykorzystanie”.

Nylon z Science and Technology Facility Council mówi, że autorzy mają taki pogląd, iż dane powinny być wykorzystane, by przyniosły maksymalny zysk. W większości przypadków naukowcy finansują swoje badania z budżetu publicznego lub z grantów. W takich przypadkach donatorzy liczą na wygenerowanie znaczących rezultatów.

„Chcąc zyskać na swojej inwestycji jak najwięcej — mówi Nylon — fundatorzy także czują, że są pod presją — muszą mieć zapewnienie, że ich pieniądze zostaną w pełni

---

¹⁰ HOUGHTON, J. Open Access — What are the economic benefits? A comparison of the United Kingdom, Netherlands and Denmark. [on-line]. [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.knowledge-exchange.info/Default.aspx?ID=316>.

¹¹ *The Panton Principles for Open Data in Science* [on-line]. [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://pantonprinciples.org>.

wykorzystane, opinia publiczna nie jest pozytywna, kiedy wyniki badań nie są wykorzystane. Ludzie są niezadowoleni, kiedy nie mają dostępu do danych”¹².

Wolny dostęp do publikacji naukowych i otwarte surowe dane są niezbędne, by otwarta nauka stała się rzeczywistością. Otwarta nauka zaś oznacza upublicznianie całego procesu badań. Badania relacjonuje się na bieżąco, bez zbędnych opóźnień czy selekcji informacji. Informacje zawierają skład grupy badawczej, lokalizację laboratorium, notatnik badacza z bieżącymi danymi oraz wszystkie materiały, które tylko się pojawiają w trakcie pracy. Celem otwartej nauki jest stworzenie ogólnodostępnego, pełnego zapisu procesów badawczych. Umożliwia to innym naukowcom uzyskanie szczegółowych procedur dotyczących przeanalizowanych danych i porównanie ich z własnymi wynikami lub do stworzenia podstaw dla dalszej pracy. Takie podejście wzmacnia komunikację, zwiększa tempo rozwoju badań i redukuje czas tracony na powtórzenia lub nieudane eksperymenty. W szczególności otwarta nauka pozwala na bardziej efektywną współpracę i na tworzenie nowych form współpracy, gdzie pracujący razem niekoniecznie znajdują się przed rozpoczęciem badań.

Zalecenia dla decydentów:

1. Wymagaj otwartego dostępu dla badań naukowych fundowanych z budżetu publicznego (w zaleceniach grantowych).
2. Wyniki badań fundowanych w ten sposób udostępniaj w domenie publicznej.
3. Rozważ politykę patentową, by nie utrudniała innowacji.
4. Śledź i nagradzaj tych, którzy dzielą się wiedzą, cytując i wykorzystując otwarte artykuły, bazy danych, materiały i narzędzia.
5. Zwiększ budżet bibliotek oraz na szkolenia bibliotekarzy zarządzających danymi.

Rady dla bibliotekarzy:

1. Załóż repozytorium otwarte.
2. Pomóż pracownikom umieszczać ich artykuły naukowe w takim archiwum.
3. Pomóż publikować czasopisma otwarte i tworzyć otwarte zasoby edukacyjne.
4. Pomóż w zarządzaniu i dzieleniu się danymi.
5. Rozpowszechniaj informację o otwartym dostępie do zasobów wiedzy.
6. Rozpocznij projekty dotyczące digitalizacji, dostępu i przechowywania danych nie tylko dla pracowników instytucji, lecz także dla lokalnych grup, np. organizacji non profit, organizacji społecznych, muzeów, galerii. Pokazuj społeczności skupionej wokół twojej instytucji korzyści płynące ze stosowania modelu open access.

Co mogą zrobić uniwersytety i fundatorzy, by promować otwartą naukę?

Każda organizacja zajmująca się finansowaniem badań naukowych powinna stosować politykę otwartego dostępu. Wiele z nich już tak robi, większość prawdopodobnie rozważa

---

¹² SPARC Innovator: Authors of the Panton Principles — A Call for Open Data in Science [on-line]. June 2010 [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.arl.org/sparc/innovator/panton.shtml>.

taką możliwość. Polityka instytucjonalnego otwarcia może być dobrowolna (tzn. daje badaczom możliwość umieszczenia wyników ich pracy w repozytorium instytucji) lub obligatoryjna (tzn. wymaga od badaczy umieszczenia wyników ich pracy w repozytorium instytucji).

Dowody¹³ wskazują, że tylko w przypadku, gdy badacze mają przymus umieszczania wyników swoich badań w repozytoriach, poziom autoarchiwizacji jest na tyle wysoki, żeby je zapłacić. Tym samym, mimo że polityka dobrowolnego umieszczania danych była na początku popularna, nowym trendem jest stosowanie obligatoryjnego umieszczania materiałów. Dzięki temu poziom autoarchiwizacji jest na tyle wysoki, że ma to wpływ na widoczność uczelni w świecie.

Pierwszy raz obowiązek umieszczania danych wprowadził w 2004 r. na Uniwersytecie Technicznym w Queensland w Australii profesor Tom Czochrane, zastępca prorektora tej uczelni. Od tamtej pory coraz więcej uniwersytetów i fundatorów badań wprowadza taki system. Uniwersytet Southampton¹⁴ prowadzi listę polityk stosowanych przez uniwersytety, instytucje naukowe i organizacje wspomagające badania. To serwis, na którym rejestracja jest dobrowolna, przez co lista nie jest pełna i stanowi tylko część faktycznie stosowanych polityk open access, które funkcjonują w świecie. Zob. <http://roarmap.eprints.org/>.

Polityka obowiązkowego umieszczania materiałów w archiwum powinna być poparta wyjaśnieniem, dlaczego uniwersytet chce gromadzić wyniki badań w jednym miejscu — czy dla wewnętrznej informacji, dla oceny badań, może chce mieć centralne miejsce z dostępem do wyników badań swoich jednostek, grup oraz wydziałów itp. Dzięki tym wyjaśnieniom obowiązek ten przestaje być kontrowersyjną częścią działań instytucji¹⁵.

Rekomendacje

Jeśli jesteś zainteresowany wprowadzeniem polityki OA w swojej instytucji, oto kilka rekomendacji (opracowanych na podstawie tekstów *Open access policy options for funding*

---

¹³ *Effectiveness of university Open Access policies* [on-line]. [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.openoasis.org/images/stories/Sale%20study%20summary%20pdf.pdf>.

¹⁴ *ROARMAP (Registry of Open Access Repository Material Archiving Policies)* [on-line]. [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.eprints.org/openaccess/policysignup>.

¹⁵ *The Open Access Scholarly Information Sourcebook Institutional Policies section* [on-line]. [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: http://www.openoasis.org/index.php?option=com_content&view=article&id=144&Itemid=338; *The main issues to take into account in developing an institutional open access policy* [on-line]. [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: http://www.openoasis.org/index.php?option=com_content&view=article&id=145&Itemid=298; and *The Optimal Open Access Policy for Institutions* [on-line]. [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: http://www.openoasis.org/index.php?option=com_content&view=article&id=148&Itemid=314.

agencies and universities oraz *Three principles for university open access policies*, przygotowanych przez Petera Subera¹⁶).

- Jeśli naprawdę chcesz wolnego dostępu do badań, które finansujesz, musisz się go domagać.
- Jeśli instytucja decyduje się raczej na proponowanie i wspieranie otwartego dostępu niż na wymóg, możesz zachęcać do publikowania w otwartych czasopismach lub do gromadzenia danych w repozytorium OA.
- Jeśli instytucja decyduje się na obowiązek stosowania modelu OA, powinna wymagać przede wszystkim gromadzenia danych w repozytorium, niekonieczne jest wówczas publikowanie w czasopismach.
- Obowiązek gromadzenia danych powinien dotyczyć: recenzowanych artykułów publikowanych przez pracowników (ale reprintów, nie wersji opublikowanej w czasopiśmie) oraz doktoratów, prac licencjackich czy magisterskich. Wyjątkiem mogą być książki obciążone tantiemami; warto też być otwartym na inne odstępstwa (prywatne notatki i dane, które nie są przeznaczone do publikacji, tajne badania czy odkrycia podlegające opatentowaniu powinny być zwolnione od obowiązku udostępniania do momentu uzyskania patentu).
- Instytucja powinna wymagać archiwizowania ostatecznej wersji wyników badań ocenionej przez współpracowników, lecz nie w wersji publikowanej. Wydawcom obawiającym się, że wystąpi zbyt wiele wersji tego samego tekstu, można zaoferować zastąpienie preprintem. Powinno się wymagać zdeponowania wszystkich danych wygenerowanych w trakcie realizowania projektu opłaconego z publicznych pieniędzy (w medycynie i naukach społecznych, gdzie ważna jest prywatność, dane powinny być anonimowe). Wersja recenzowanego tekstu z repozytorium powinna zawierać odnośnik do wersji opublikowanej.
- Aby uprościć działanie i mieć pewność co do jego skuteczności, warto podążyć za przykładem innych organizacji finansujących badania i zastosować politykę tzw. w całości lub częściowo.
- Embargo wprowadzane na udostępnianie materiałów naukowych to społeczny kompromis. Im krócej trwa, tym lepiej (nie więcej niż 6 miesięcy).
- Uniwersytety mają dwie możliwości legalnej dystrybucji prac naukowych swoich pracowników w modelu OA. Po pierwsze, mogą najpierw uzyskać pozwolenie od wydawców i dopiero później udostępniać dane. Po drugie, mogą poprosić pracowników o zachowanie praw autorskich, by móc je archiwizować na warunkach określonych przez uniwersytet (dać uczelni prawa niewyłączne), nawet jeśli pracownik zrzekł się pozostałych praw na rzecz wydawcy. Druga opcja wspiera OA w 100%, podczas gdy pierwsza zapewnia znacznie mniejsze wsparcie otwartości.
- Aby pomóc pracownikowi, który nie zna się na prawie autorskim lub nie chce negocjować z wydawcą, uniwersytet powinien przygotować aneks do umowy

---

¹⁶ SUBER, P. *The SPARC Open Access Newsletter, issue #130 and The SPARC Open Access Newsletter, issue #127* [on-line]. [Dostęp 23.09.2011]. Dostępny w World Wide Web:
<http://www.earlham.edu/~peters/fos/newsletter/02-02-09.htm>;
<http://www.earlham.edu/~peters/fos/newsletter/11-02-08.htm>.

autorskoprawnej, który pozwala autorowi na zachowanie praw niezbędnych do działania polityki uniwersyteckiej. (Taki załącznik autorski powinien być przygotowany przez prawników, autorzy go podpisują i dołączają do standardowej umowy o przeniesieniu praw autorskich przygotowanej przez wydawcę. Załącznik ten wprowadza szereg zmian do umowy zawieranej z wydawcą, pozwalając autorom zachować niektóre z tych praw, które standardowa umowa przyznałaby wydawcy. Uniwersytet nie musi sporządzać własnego załącznika; odpowiednie dokumenty można znaleźć w CIC, JISC/SURF, OhioLink, SPARC, trzy w Science Commons i wiele innych na poszczególnych uniwersytetach. Nawet po dostosowaniu lub zarekomendowaniu jednego z aneksów uniwersytet powinien zezwolić pracownikom na korzystanie z dowolnego innego załącznika, który pozwoli autorom na zachowanie takich samych lub większych praw przy sobie.

- Jeśli uniwersytet potrzebuje listy najnowszych publikacji swoich pracowników (np. do celów promocyjnych, na koniec kadencji czy roku akademickiego czy do oceny parametrycznej), powinny zostać wygenerowane z repozytorium wraz z linkami do pełnotekstowego zasobu. Tego rodzaju działania są prowadzone na Katolickim Uniwersytecie w Lowanium, Laboratoire de Psychologie et Neurosciences Cognitives na Uniwersytecie Paris Descartes, Charles Sturt University i w National Research Council Canada.
- Ostatecznie, kiedy uniwersytet założy repozytorium, może wypełnić je wszelkiego rodzaju cyfrową zawartością inną niż wyniki badań, na przykład oprogramowaniem, relacjami z konferencji, cyfrową kolekcją z biblioteki czy danymi administracyjnymi.
- Uniwersytety powinny zachęcać pokrewne instytucje do udostępniania danych w otwartym dostępie. Uczelnie wzajemnie zyskują na stosowaniu modelu OA. Powinny więc prowadzić rozmowy z bliźniaczymi oraz sąsiednimi jednostkami i współpracownikami. Istnieją inicjatywy rozpoczęte przez rektorów uczelni, takich jak: Uniwersytet w Liege, Uniwersytet a Brasillii i organizacja SPARC, których celem jest szerzenie wiedzy na temat OA wśród innych rektorów. Są też podobne inicjatywy OA rozmaitych stowarzyszeń, takich jak: Committee on Institutional Cooperation, Conference of Italian University Rectors, Council of the Rectors of Portuguese Universities, European University Association, Finnish Council of University Rectors, German University Rectors' Conference, Irish Universities Association, The New England Council of Presidents, Norwegian Association of Higher Education Institutions, the Oberlin Group, Southern African Regional Universities' Association, a także Universities UK.
- Wolny dostęp do nauki oznacza usunięcie co najmniej barier cenowych (udostępnianie zawartość bez opłat). Jednak tam, gdzie to możliwe, powinno się iść dalej, również usuwać bariery prawne (udostępniając zawartość bez niepotrzebnych praw autorskich i ograniczeń licencyjnych). Uniwersytet w Auckland dla przykładu nie tylko zezwala na wolny dostęp do prac dyplomowych studentów, lecz także udostępnia je na licencji Creative Commons.
- Uniwersytety nie powinny ograniczać pracownikom decyzji, gdzie chcą publikować swoje prace, w jakim czasopiśmie.
- Biblioteka uniwersytecka powinna wspierać czasopisma otwarte. Repozytoria uczelniane powinny udostępniać platformy hostingowe, publikacyjne dla czasopism

publikowanych w uczelni. Uniwersytety mogą stworzyć fundusz, który pokrywałby koszt opłat za dostęp do niektórych publikacji dostępnych w modelu OA (czy też dotacji na rzecz czasopism dostępnych nieodpłatnie). Takie fundusze działają już na Uniwersytecie w Amsterdamie, Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley, Uniwersytecie Karoliny Północnej w Chapel Hill, Uniwersytecie Nottingham i Uniwersytet Wisconsin-Madison.

- Biblioteka uniwersytecka może wspierać także rozpowszechnianie otwartych zasobów edukacyjnych poprzez gromadzenie ich we własnym repozytorium.

Przekład z języka angielskiego: Małgorzata Boryczka i Bożena Bednarek-Michalska